

Kjell Eklund

Förflyttar vi oss bakåt i tiden till häckningsäsongerna 1982-83, så pekar mycket på att det varit en mycket goda häckningår uppe i de nordostligaste delarna av den europeiska delen av taigan. Kanske ännu längre österut, oklart vilket. Något lysande häckningsår var det i alla fall inte i den skandinaviska delen av taigan (Carlén 84).

En invasion, av vilken art det månne vara är ofta oförutsägbart. Ingen vet riktigt när den slår till och ingen vet åt vilket håll den går. Den här hökuggleinvasionen tog troligen en VNV riktning. Den mötte havet, Atlanten, i nordnorge och tvangs att vika av åt syd. Den skandinaviska kollen och havet blev en mer eller mindre given ledlinje för invasionsrörelsen (Carlén 1984). Så småningom kom invasionens front i höjd med sydnorge - Svealand, vi var nu framme i slutet av sommaren 1983, i augusti.

Det stod snart klart att detta var en invasion av kolossalformat. Sydnorge, Svealand och även Götaland fylldes snabbt av hökugglor. Till NV Västmanland nådde ugglorna i mitten av augusti. Redan i slutet av månaden sågs enstaka exemplar i Skåne (Persson 1986) och Blekinge (Philipsson 1985). I sydnorge kunde man till och med notera utsträck av hökugglor över havet i sydlig riktning (Carlén 1984). I o m på Shetlandsöarna observerades en hökuggla (van den Berg 1984). På andra sidan Skagerack rapporterades första observationen på Jylland den 11/9 och därefter ett tiotal observationer under den följande månaden. Från öarna i västra Danmark, rapporterades ett 30-tal under samma tidsperiod (Fugle 5:1983). Troligen kom de direkt från västsvetige, och noteringar kom sedan att göras så långt söderut som i nordtyskland (van den Berg 1984).

Ganska snart rapporterades det att hökuggleobservationerna var fåtaliga i södra och västra Finland (Carlén 1984).

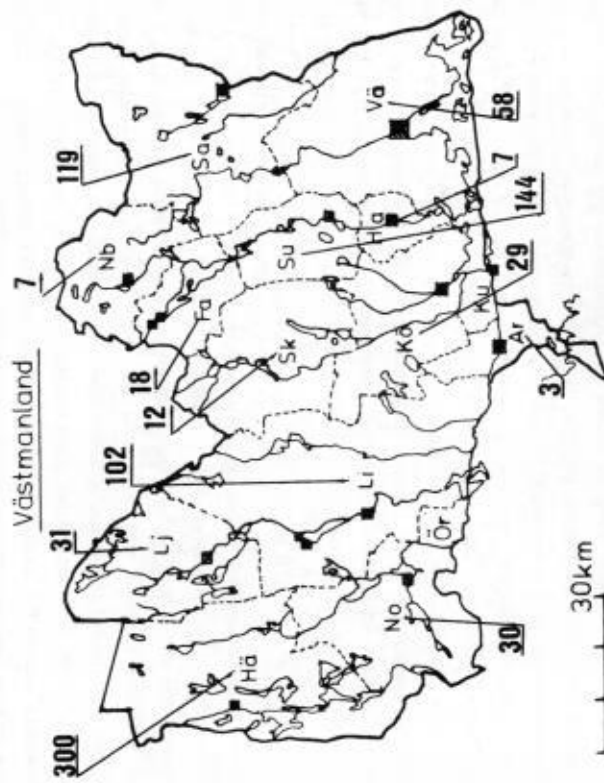
Av ringmärkning och återfynd är det emellertid dåligt. Det enda hökuggle-återfyndet hittills är av en som blivit ringmärkt på Signilskär på Åland och återfunnen i Lindsberg. Fågeln var den enda ringmärkta av arten på ön och till och med den enda observerade där hösten -83 (Carlén 1984). Sammanlagt insåndes 168 döda hökugglor under aug-dec -83 och av dem var ca 90% ungfåglar (Roland Staav muntligen)

Invasionsrörelsen stannade upp under vintern och ugglorna blev mer eller mindre stationära. Vid rundakning i landskapet fick man snabbt klart för sig att de var jämnt utspridda över Västmanland, och därtill mycket talrikt.

Nu stod en viss förhoppning om att ugglorna skulle bli kvar och kanske till och med häcka under våren -84. Förhoppningarna var inte ogrundade, för det var mycket god tillgång på sotk i markerna. Kanske framförallt i bergslagsdelen men även i skogsläglandet. Skulle ugglorna nappa på det här läget?

Föda

Födan består av smågnagare, främst gräsdingar, ängs- och åkersork samt fjäll-lämlar, men under döligen år flyttas jaktintresset över på småfågel upp till trast-storlek, ja t om så stora fåglar som järpe och rjpa ingår i födovallet (Mikkola 1983). På en plats i Västmanland, Norrtbo nid Norrmogen, upp gav gårdsfolket att "deras" hökugglepar "höll klimatiskt rent på sotk vid gården" under häcknings-tiden.

Karta nr 1 : Antalet fynd av hökuggla hösten -83, fördelat kommunvis.

Hur har det varit tidigare vid andra invasioner?

Hökugglan häckar som bekant norrut från Dalarna och Hälsingland med intervaller beroende på sorktullgången. Senaste stora häckningen skedde 1974 i Norrlands inland. Sydligare platser som haft häckande hökugglor är Västerviks skårgård 1972, Älgå och Järnskog i Värmland 1963 resp 1944 och Rö i Uppland 1958. Det goda året 1974 fann man den även häckande i Västerbottens kustland.

Sätter man dessa häckningar i samband med de senaste invasionerna: 1964-65, 1967-68, 1971-72 och 1975-76 så ser vi att det tidigare har blivit häckningar vid åkminstone ett tillfälle. (SOF 1978, Fridzén 1959)

Häckning

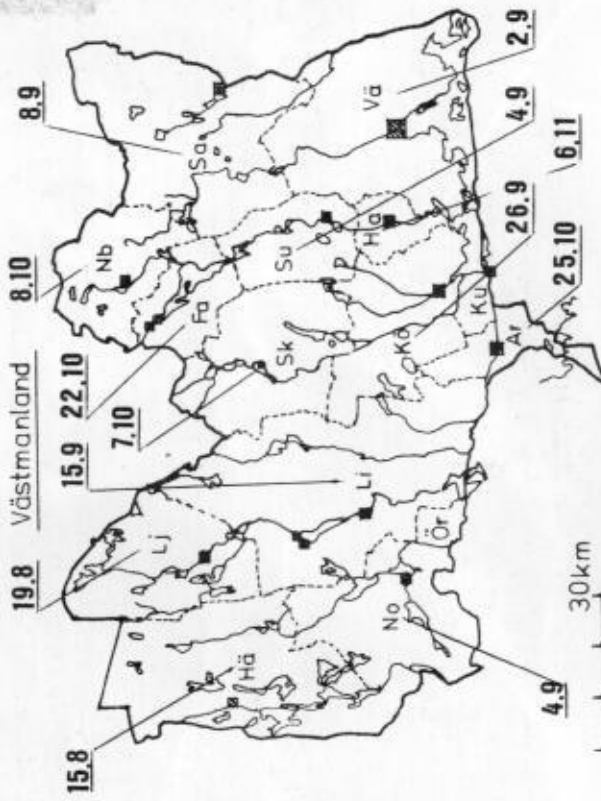
Böplats väljer hökugglorna både i avblåsta torrakar och innanruttna träd, t.ex. granar, aspar och björkar, i spillkråkehål eller knipholkar. Det stämmer väl med rapporteringen av häckplatser här i Västmanland. Till detta kan dessutom läggas häckning i al, i spillkråkehål i furor, i en kraftledningsstolpe och en verkligt ovanlig häckning i ett gammalt ringduvebo. Hökugglorna är, precis som övriga ugglor, ganska tidiga med sin häckningsstart. Redan i januari- februari kunde de första uggorna någonsin i Västmanland avlyssnas med spel. Allt fler av de kvarvarande uggorna hördes ropa och snart kunde även parbildning noteras. Nu stod det klart, att det skulle bli häckning. Som exempel kan tas en hökuggla i Surahammars kommun som noterades ropa den 25/2 och som till sommaren kom att ha inte mindre än 6 pull. I boet. I Nora kommun, vid Kruttsberg 2 km SV Nora, kunde man till och med höra spel redan vid årets början, dvs första hälften av januari.

Våren kom och med den stod det alltmörklart att det skulle bli en mycket omfattande häckning i landskapet. Sammanlagt inrapporterades inte mindre än 66 häckningar. Tyngtpunkten låg i Bergslagsområdet, med 43 rapporterade häckningar. En avtunnning kom sedan att ske åt sydost i landskapet. I Västerås, där man har den högsta tätheten av ornitologer, noterades inte någon häckning. Valet av häckningsbiotop kan inte heller ha inverkat på den här häckningsvågen, enär uggorna lika gärna valde ren skogsmark som ren jordbruksbygd till häckningsplats. Nej, häckningstätheten baserade troligen sig helt på sorktullgången, samt kanske i viss mån av riktningen på invasionen (se karta 3). Även antalet observationer som blivit inrapporterade pekar i viss mån på detta.

I Hälleforsområdet rapporterades under hösten -83 inte mindre än 300 fynd, vilket ger ca 0.3 ugglor/km² (Tomas Carlsson i brev). Ser vi på en ungefär lika stor kommun i SO, Västerås kommun, motogs från denna endast 58 rapporter. Urtunnningen var mer markant i Uppland där antalet rapporter var relativt lågt i förhållande till vårt län (Amcoff mfl 1984). Här rapporterades också bara tre häckningar (Risberg 1985). Södermanland hade också en mer sparsam kännning av invasionen jämfört med västligare landskap (Pettersson mfl 1984).

Gästrikland är ett intressant landskap, på grund av dess närhet till Åland. Här låg också tyngtpunkten för rapporterna i de västliga delarna, medan häckningarna tycks ha blivit ganska jämnt fördelade över landskapet. Hittills (jan-85) har något tiotal häckningar rapporterats. Häckningsbiotopen i Gästrikland var framförallt tyvgen och främst spillkråkehål (Lennart Risberg muntligen). I Dalarna var trenden densamma. Här uppträdde hökugglorna så allmänt, att det blev svårt att rapportera dem med någon säkerhet. I ex fann man inte mindre än ca 70 häckningar bara i Ludvika och Smedjebackens kommuner (Forslund mfl 1984, 1985, Hermonsson 1985).

Längre norrut är det emellertid svårare att följa invasionens utveckling, då hökugglans naturliga sydgräns går i höjd med Härjedalen.

Karta 2: Första datum för hökuggleobservationerna i de olika kommunerna.(1985)

Sammanfattning

Hökuggleinvasionen 1983-84 kommer att gå till historien som den kraftigaste kända någonsin.

Ugglorna kom troligen långt österifrån, hade en västlig invasionsriktning, och nådde så småningom norra delarna av Skandinavien. Därefter vek invasionen av, nedför den skandinaviska halvön och nådde västmanland i mitten av augusti 1983.

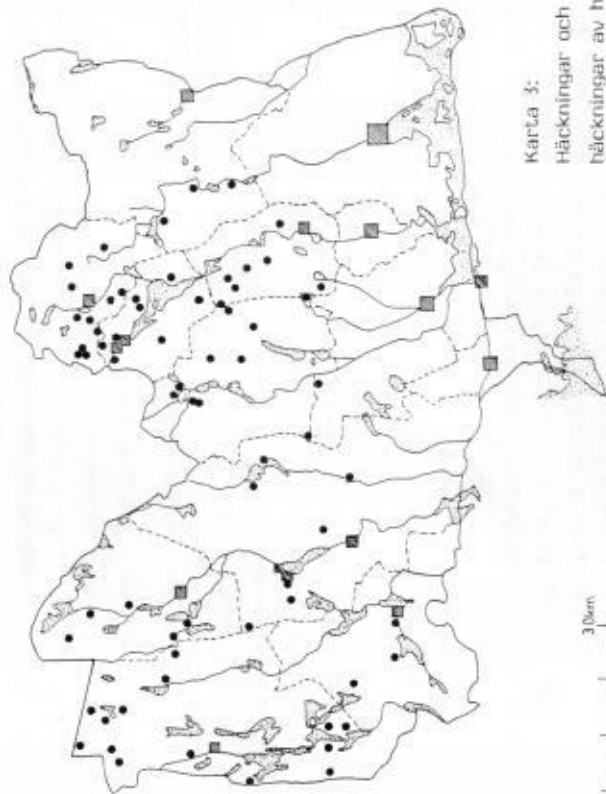
Invasionen nådde kulmen i september-oktober. Tåtheten av hökugglor var mycket hög, i hela västra delarna av Svealand och Götaland, fram till årsskiftet. Hökugglor noterades även på utsträck över havet i sydnorge. I o m på Shetlandsöarna, i Danmark och ner i nordtyskland iakttog man dem.

Våren -84 skred många ugglor till häckning. Häckningar noterades främst i nämnda delar av Svealand och Götaland, bla Dalasland och Östergötland (Risberg 1985). För västmanlands del inrapporterades 66 häckningar, efter att första hökuggleobservationen gjorts den 15/8-83 i Hällefors kommun.

Hökugglorna var så gott som försuenna vid midsommartid -84 från mellansverige. Enstaka ugglor var dock fortfarande kvar under hösten och vintern i Västmanland. Hökugglorna försvann troligen samma väg som de kom, mot norr.

En av de hökuggleungar som föddes i Västmanland 1984, (foto Lars Jansson).

Karta 3:
Häckningar och troliga
räckningar av hökuggla
i Västmanland 1984.

Referenser

- Amcoff, M., Douhan, B., Edholm, M., Granberg, B., & Tjernberg, M. 1984. Fågelrapporteringen, Uppland 1983. Fåglar i Uppland 11: 103-138.
- van den Berg, A.B. 1984. Invasie van Sperwerull in westlijk Europa in herfst van 1983. Dutch Birding 6: 23-25.
- Carlén, T. 1984. Hökuggleinvasionen hösten 1983. Fåglar på Västskusten 18:95-96.
- Forslund, M., Hermansson, J-O., Larsson, B., Svensson, U., Svensson, S-Å., Wiklander U. 1984. Rapport 1983. Fåglar i Dalarna 17: 44-63.
- Forslund, M., Hermansson, J-O., Larsson, B., Svensson, U., Svensson, S-Å., Wiklander U. 1985. Rapport 1984. Fåglar i Dalarna 18: 48-63.
- Fridzén, K-E. 1959. Bofynd av hökuggla (*Surnia ulula*) i Uppland. Vår Fågelvärd 18: 75-76
- Hermansson, J-O. 1985. Hökuggleinvasionen i Bergslagen. Fåglar i Dalarna 18: 29-35
- Mikkola, H. 1983. Owls of Europe. T&AD Poyser LTD England.
- Philipsson, C. 1985. Hökuggleinvasionen 1983-84. Fåglar i Blekinge 21: 113-116.
- Persson, O. 1986. Hökugglans förekomst i Skåne vintern 1983/84. Anser 25:39-44.
- Pettersson, H., Carlsson, K., Ehrlén, J., Gustafsson, J. & Karlsson, L. 1984. Fågelrapport Sörmland 1983. Fåglar i Sörmland 17: 22-36.
- Risberg, L. 1985. Fågelrapport för 1984. Vår fågelvärd 44: 391-426.
- SOF. 1978. Sveriges fåglar. Stockholm.

Kjell Eklund
Genvägen 2
730 71 SALBOHED